

Филозофски факултет Универзитета у Нишу
Удружење истраживача НАЕМIMONTANA Ниш

ОД ВЕШТИЦЕ ДО СВЕТИЦЕ

Жена у говору и народној култури

Тематски зборник

Ниш 2019

УЗ ПРЕСЛИЦУ СЕ ИСПРЕДАО ЖИВОТ (Умјесто говора)

И сада ми се, на крају, чини да зборник о жени није могао бити цјеловит а да се у њему не нађе и поглавље посвећено преслици. Није случајно што је главни покретач овог зборника прихватио једно овакво поглавље. Јер, ако хоћемо да вјерно опишемо живот српске жене у минулим вијековима, па и на Старој планини, преслица се неизоставно јавља у центру тог живота. То свједочи наше памћење, а и много тога записано је у нашем усменом језику.

Од преслице започиње све што је требало урадити да чељад има на чему да спава, чиме да се покрије, да се обуче – од новорођенчета до најстаријих чланова породице, све у чему је та чељад свакодневно, у кући и на њиви, у чему се иде у госте, на славу или свадбу, или у цркву на сабор. Од преслице потичу и најфинија предива од којих је требало спремити дарове, дјевојачке и сваке друге. А све оно од чега се спрема одјећа, обувка, покривачи и простирка, одијело – вуна, лан, конопља – све то завршава на преслици. И преслица је једна од ријетких кућних алатки нашега минулог времена која је припадала само жени, никада и нигдје и мушкарцу, за разлику, нпр., од мотике, српа, па и косе, па и сјекире, који припадају и мушкарцу и жени. Зато је она на посебан начин и ушла у наше народно памћење: жена и преслица заједно, и толико пјесама народних, толико прича, толико маштовитости и лијепих осјећања и надања иде уз преслицу. Нисам наишао у народном стваралаштву, па ни у једном тексту о жени у овоме зборнику, на свједочанство да се жена жали на то што јој је преслица од младости до старих дана, преко цијеле године, пратња, и то само њој, а не и мушкарцу.

Очито је жена није доживљавала као непријатну обавезу, очито да је била свјесна значаја посла који уз преслицу обавља за породицу, била је поносна на то, а, све нам говори, и врло цијењена у српској породици. Да не тражимо многа свједочења запамћена и изнесена и у овоме зборнику о жени, да се само позовемо на то како се преслице украшавају, и то свуда на српском простору, па и на Старој планини, те да се преслица поклања као најљепши дар од најближих и најмилијих, и тако се прима. Ову значајну појединост – обичај да се преслица добија на поклон од најближих – напоменуло је више аутора у овоме поглављу. У оном дијелу године кад је мање њивских послова жене су више преле. У том времену су се организовала и посијела на којим су жене долазиле са преслицом или плетењем, сваку вече у некој кући су се окупљале. То дружење је било вишеструко корисно. У друштву се лакше радило, било је ту и шале и момака тамо гдје раде и дјевојке. Ту су се размјењивала искуства о животу, дијелили савјети како пребродити сваку тешкоћу у животу, али и како се понашати у добру, ту се некако кристалисало цјелокупно животно искуство – уз преслицу се испредао живот наших традиционалних породица.

У овом поглављу обрађерно је пет тема; отвара га свакако највреднији прилог проф. др Недељка Богдановића – *Преља и кудеља*. Проф. Богдановић нам доноси народну терминологију из старопланиског краја која се тиче предења. Видимо колико је њено богатство, из ње се ишчитава и однос наше традиционалне породице и шире заједнице према томе послу, такође и како се вреднује овај посао и преља. Ова терминологија је тематски сређена и зналачки пропраћена Богдановићевим коментарима. Како се у моме раду указује на она мјеста у народној књижевности гдје се посебно лијепо говори о женама (и дјевојкама) које лијепо преду, тако је и у овом Богдановићевом прилогу налазе

оцјене вјештине и љепоте рада, тако значајног за традиционалну породицу, преко чега се вреднује жена. Све је то на одговарајућим мјестима и показано одговарајућим примјерима са терена.

Рад Зорице Басарић скреће нашу пажњу на једну конкретну преслицу коју је изradio Тимотије, а чува се у Музеју у Сврљигу. Славиша О. Миливојевић је описао преслице Завичајне збирке Музеја у Сврљигу са лијепим сликама преслица. Љубиша Рајковић, пак, говори о мотивима живота и смрти на тимочким преслицама описујући њихову орнаментику. С овим радовима није казано све што се има рећи о преслици у нашем традиционалном животу, у народној култури, па ни о преслици као свједочанству о мјесту жене у српској традиционалној породици. Ово би прије могла бити само потврда о значају преслице у тој култури и позив на изучавање док се још може наћи у селу старих особа које нам о томе могу говорити. Јер жена с преслицом је у центру наше традиционалне породице, све је на неки начин повезано са женом и преслицом, све долази до њих и све полази од њих.

Као што многих вриједних прилога изучавању језика и културе југоисточне Србије и, уже, старопланинског краја, не би било без идеја и личног ангажовања проф. Богдановића и његовог труда око ангажовања сарадника – тако без њега не би било ни овог зборника. Све ово што се ради – ради се његовом заслугом и у пет до дванаест, ако не и после дванаест. Наиме, и овај зборник је настао највећим дијелом у оквиру пројекта који је покренуло Удружење истраживача Хемимонтана из Ниша, чији је циљ проучавање културног наслијеђа Старе планине. Удружење је увидјело да се пред налетом новог времена гасе читава села, попут ледених пространстава на сјеверу Земљетопа се читави крајеви и с њима одлази у заборав наш вишевијековни живот. Удружење је зато направило

план да на терену сакупи грађу о свим видовима народног живота и то како се тај живот чува у језичком памћењу, у народној предаји, народним умотворинама. На том пројекту видимо већ лијепе резултате: књиге *Говор и језик Старопланинаца*, *Подмиџорски јеловник*, *Пастирски именослов*.

Овај зборник је, рекосмо, дио тога пројекта. Последњих година ресорно министарство не препознаје велики значај његов, насупрот мишљењу изнијетом у рецензији пројекта једног од најкомпетентнијих људи данас за народне говоре. Ово се донекле може тумачити чињеницом коју сам недавно изрекао у часопису „Исток“: да се из Београда и не може видјети све што је подаље од престонице.

А, опет, деси се да се финансирају публикације које не чине част ни оним који су их написали, а ни оним који их финансијски помажу, напротив – представљају и штету за нашу културу па и за националне интересе. Пажљивији читалац ће уочити разлику између првог и другог поглавља овог зборника, на једној страни, и трећег, на другој страни. Прво и друго поглавље управо представљају део пројекта који се бави чувањем од заборава нашег народног живота, наше традиционалне породице и жене у њој. Треће поглавље доноси жаргон о жени данас. Каква разлика!

Очито је у последњим деценијама дошло до пуцања везе између старог и новог, наш традиционални живот, традиционалне вриједности се код младих не примају, ништа лијепо из минулих времена о жени није се нашло у овом жаргону. То на најбољи начин потврђује значај пројекта који је покренуло удружење Хемимонтана и засад га носи, уз помоћ и без помоћи државе. Ако се овај подухват не може подржати, засигурно се још теже може оспорити његов значај.¹¹⁵

¹¹⁵ Види напомену на крају зборника. (Н.Б.)